

Normalna Droga

Epilog k Vojni Proti Drogi

Retorika o drogi

Droga se je kot predmet javnega, političnega in medijskega govora v naših krajih zares pojavila šele pred kratkim. Prej je prihajala k nam le z uvozom masovne kulture in bila navzoča le v različnih medijskih poročilih, filmih, knjigah, zgodbah o rock zvezdah ipd., zdaj pa je nekaj, kar se dogaja pri nas doma in s čimer se moramo ukvarjati mi sami. Končno smo ujeli korak z Evropo, na nek način je droga znamenje "napredka". Imeli bomo moderno policijo, strokovnjaki s področja zdravstva in sociale hlepijo po prenašanju izkušenj in obravnavanih modelov v naše okolje, imeli bomo svoje Christiane F. itn. In vendar gre za dve ločeni dogajanji, ki imata le malo stičnih točk in v mnogočem potekata vzporedno. Eno je dejanski razmah uživanja heroina v Sloveniji, drugo pa retorika o drogah, ki jo razvijajo politika, mediji, strokovnjaki in zaskrbljeni starši.

Ta retorika je v marsičem nadomestila retoriko o mladini iz sedemdesetih let. Mladina, mladoletno prestopništvo, subkulture, uporništvo kot problem ne obstajajo več, pač pa je problem droga. Tako se je problem mladine metonomiziral v del tistega, kar je bila mladinska kultura šestdesetih. Mesto, ki ga je v policijskih poročilih in znanstvenih raziskavah imelo mladoletno prestopništvo, je prevzela droga. In del ljudi, ki smo se ukvarjali s problemi mladine, se danes ukvarjamo z drogo.

Gre za bojevito, vojno retoriko, retoriko, ki mobilizira družbene sile, ki od nas zahteva, da strnemo vrste (v volilnih okrožjih) in se borimo proti družbenemu zlu. Vendar pa nekateri dogodki kažejo, da gre za fenomen osemdesetih let in da bo v devetdesetih bojevito retoriko, ki temelji na strahu, nadomestila bolj trezna, ki bo poskušala na problem gledati racionalno in obravnavati drogo kot vsakdanji, normalen dogodek, s katerim se je treba skrbno ukvarjati.

¹ V šestdesetih letih je Jerry Rubin dejal, da v trenutku, ko se usedeš v krog in prevzameš joint, nisi več član njihove družbe, ampak si se pridružil nam.

² Glej: M. Foucault, **Istorija spolnosti**, Prosveta, Beograd, 1981.

³ Glej: J. Derrida, **"Retorika droge"**, Časopis za kritiko znanosti, XVIII, 1991, št. 140/141, str. 183-201.

⁴ Glej: T. Perlini, "Spezzare l'incantesimo", v: **L'esperienza simulata**, Edizione E, Trst, 1989.

⁵ Glej: F. Guattari, "Questa soggettività", v: **L'esperienza simulata**, Edizioni E, Trst, 1989, str. 40.

⁶ Ločevanje na mehke in trde droge je žurnalističen koncept, ki je v analitične namene neuporaben. Določa ga pravzaprav stopnja družbeno zaznane nevarnosti. Vsi se bomo npr. strinjali, da je kanabis mehka in heroin trda droga, večino ostalih drog bi težko klasificirali v eno ali drugo kategorijo. Kajti, če bi bila npr. kriterij fiziološka adiktivnost, bi med trde uvrstili tudi alkohol in tobak. (Op. pis.)

⁷ Glej: A. Baratta, "Introduzione a una sociologia della droga", v: **L'esperienza simulata**, Edizioni E, Trst, 1989, str. 276.

Česa se bojimo?

Česa bi se najbolj ustrašili, če bi vam kdo zdajle ponudil heroin? To vprašanje sem postavil na izpitu skupini študentk. Poleg strahu pred injekcijo (ki ga občutimo ob gledanju vsakega dobrega trilerja), ki ga je mogoče odpraviti s snifanjem, in poleg strahu pred AIDS-om, ki ga je mogoče odpraviti s sterilnim priborom, je v odgovorih študentk prevladoval strah pred zasvojenostjo, hitrim procesom zgube volje in strah pred neznanim. Očitno povsem iracionalni strahovi, ki jih ne zaznavamo ob kozarcu vina pri kosilu in niti ne, ko se občasno napijemo, pa čeprav je statistična verjetnost, da bomo postali alkoholiki, veliko večja od te, da bi postali junkiji. Gre za bojazen pred nečim tujim, drugim, pred nečim, kar ni del naše kulture in kar se nas polasti kar mimogrede. V odgovorih so bili tudi bolj realni strahovi, na primer strahovi pred policijo ipd. Iracionalni strahovi so se konkretizirali, ko smo si postavili vprašanje drugače, kajti šlo je za študentke specializantke, ki so bile hkrati tudi matere: Česa bi se namreč ustrašili, če bi izvedeli, da je vaš otrok poskusil heroin? Očitno je bilo, da bi bili bolj zaskrbljeni za otroke kakor zase. Bali bi se, da je otrok zašel v slabo družbo, da bo imel opraviti s kriminalci, da bo njegovo življenje postalo nevarno. Strah pred neznanim in zasvojenostjo pa se je spremenil v strah pred tem, da bi izgubili stik z otrokom, da bi nam njegovo vedenje postalo nerazumljivo, da bi postal neodgovoren itn. Poudarjeni strahovi, ki jih starši v zvezi z avtonomizacijo svojih otrok imamo tako ali tako, le da v povezavi z drogami postanejo še bolj grozeči.

Inovacija in suženjstvo

Odhod v svet droge je tudi odhod od doma, vključevanje v menjave in črni trg prinaša tudi zavzemanje novega položaja v zelo resničnih odnosih. Uživanje droge je tudi ritualen upor.¹ Je tudi način nesodelovanja v svetu dela (šole), nepodrejanja disciplinskim obrazcem normalizirajoče družbe, bivanje v svetu s svojimi pravili, kraji, jezikom, na meji, v tveganju in izzivanju vrednot odraslih. Ne samo pridnosti in urejenosti, temveč tudi življenja in smrti. Obstaja pa tudi drugi, manj romantični pol ukvarjanja z drogo, ki je tudi potencirana paralela siceršnjemu položaju mladine, podaljšana odvisnost, infantilizacija, segregacija in stigmatiziranost, brisanje preteklosti in pomanjkanje prihodnosti. Paradoks med inovacijo in sužnostjo, ki je značilen tako za mladost kot za droge. In ni naključje, da med droge ne štejemo psihotropnih substanc, ki jih uživajo tudi odrasli, kot so alkohol, tobak in pomirjevala; te substance niso prepovedane, medtem ko mladi uživajo prepovedane substance, kot so kanabis, opiat, kokain in halucinogeni, ki jih poimenujemo droge.

Govor o užitku

Ne nazadnje je skupna točka mladinske kulture in kulture uživalcev drog tudi hedonizem. Tema govora o drogah je užitek. Bojazni pred užitkom tudi nismo našli med odgovori na vprašanje o bojazni. Mogoče prav zato, ker na užitku temelji sodobna oblast.² Le da je ta po navadi investiran v medosebne ali delovne odnose. Ni avtentičnega užitka brez napore in brez drugega, kot ni estetske izkušnje brez izdelka, brez tega je užitek ponaredek - simulaker.³ Podobno kot pri prostituciji postane užitek blago, predmet menjave in takojšnje (instant) porabe. Kljub svojim fetišiziranim lastnostim in morda prav zaradi njih postane resničen - kot nasprotje fetišizirani subjektivnosti in simulirani izkušnji, ki jo ponuja družbeni imaginarij

preko množičnih medijev.⁴ Resničen, ker gre v resnici za proizvodnjo subjektivnosti, kjer se prepleta, kot pravi Guattari, "avtonomna subjektivnost, ki bi jo poimenoval avtonomizirana oralna zona, subjektivnost, ki jo proizvaja določena nevrnska aktivnost, subjektivnost, povezana z dejavnostjo endorfinov, možganskih hormonov, subjektivnost, ki deluje v odnosu do družinske konstelacije, subjektivnost v odnosu s primarno skupino okolja, mreže prijateljev, primarne življenjske mreže posameznika. Nadalje je subjektivnost povezana z bolj globalno kulturno pripadnostjo, na primer z rock kulturo, se pravi, pripeta na masovne medije, poganjana s pravosodnimi procedurami, zaporom, socialnim delom, službami in institucionalizirana v odnosu s šolo, vojsko in športom."⁵

Stereotip narkomana

To kompleksno presečišče različnih stvarnosti, ki je v bistvu singularno, se v samoreferencialnem sistemu, ki ga podpirajo masovna občila, zvede na družbeno podobo, ki obvladuje retoriko o drogi, na stereotip narkomana. Stereotip, ki ga obnavljajo samoizpolnjujoča se prerokovanja, ki kroži v družbi in krepi družbene službe (od pravosodja do socialnega dela in družine), da bi ga ponotrnil tudi sam uživalec droge. Ta stereotip vzdržuje zaprt sistem, ki služi konsenzualnosti družbenega tkiva. Se pravi, retorika o drogi izraža potrebe dominantne skupine in odreka besedo opredmeteni manjšini. Podobo, ki jo o drogi imamo, povzema A. Baratta takole:

- a) obstaja nujna povezava med uživanjem in odvisnostjo (in razvojem uživanja od lahkih k trdim drogam⁶);
  - b) pripadnost odvisnikov deviantni subkulturi, ki ne sodeluje v razumevanju stvarnosti, kot jo razume "normalna" večina;
  - c) asocialno in prestopniško vedenje odvisnikov, ki jih izolira od produktivnega življenja in jim dodeli kriminalne kariere;
  - d) psihofizično bolezensko stanje odvisnikov ter ireverzibilna odvisnost.⁷
- Elementi te podobe ne prenesejo znanstvenega preverjanja, čeprav je zaradi delovanja ustanov in uveljavljanja prerokovanja, ki se bo samo izpolnilo, razlika med dejanskim stanjem in to podobo čedalje manjša. Krona vseh stereotipov pa je predstava o drogah kot nevarnih substancah, družbenem zlu.

Mit in resnica o mamilih

Če pogledamo dejstva, lahko glede zgornjih stereotipov rečemo tole:

- ad a) da uživanje kanabisa ne vodi k uživanju heroina,⁸ je dolgo znano dejstvo. Zanimiva je logika, na kateri temeljijo take "znanstvene" trditve. Raziskave npr. kažejo, da je 70 odstotkov odvisnih od heroina, preden je začelo uživati heroin, uživalo travo. Impresivna številka. Če bi pogledali, koliko jih je uživalo čaj ali kavo, bi verjetno dobili 100 odstotkov. Če obrnemo optiko, bo slika precej drugačna in videli bomo, da največ en odstotek tistih, ki uživa travo, začne uživati tudi heroin,⁹ poleg tega pa ni nujno, da človek, ki uživa kako drogo, postane od nje odvisen. Tudi pri uživalcih heroina je veliko takih, ki ne razvijejo odvisnosti in ki kljub dolgotrajnemu uživanju uspejo ohraniti "trezen" odnos do heroina.¹⁰ V tem je tudi nevhvaležnost kliničnega pogleda, ki vidi predvsem tiste uživalce, ki so odvisni in pridejo po pomoč. Z njihove perspektive je odvisnost nujna posledica uživanja;
- ad b) eklatantni primeri, kjer se izkaže, da to ne drži, so morfinisti med zdravniki in zdravstvenim osebjem, ki so bili pred *boomom* drog dolga leta glavna

⁸ Ločevanje med uživanjem različnih drog, še posebej heroina in kanabisa, je pomembno ne samo na ravni retorike, ampak tudi zakonodaje in obravnave. Retorično enačenje drog ima lahko za posledico tudi pomanjkanje razlikovanja med novimi rekruti, še bolj pa na področju zakonodaje poenotenja trgov, kar je v Sloveniji še posebno pomembno, ker imamo dokaj dobro razvit trg domače trave, ki lahko blokira tihotapske mreže drugih drog. Če ga uničimo, pa lahko pride do preusmerjanja odjemalcev na tihotapski trg, ki bo zaradi večjih profitov in lažjega tihotapljenja prodajal tudi in predvsem heroin in kokain.

⁹ Za podrobnejšo kritiko te "znanstvene" metode glej: Kušević, str. 129. Res pa je to metoda, ki se v družboslovju pogosto pojavlja. Tako npr. pogosto navajajo, da so vzrok za mladoletno prestopništvo in še mnogo drugih socialno patoloških fenomenov razbite družine, saj iz takih družin izhaja veliko prestopnikov. Nikoli pa ne obrnejo zadeve in postavijo vprašanja, koliko "nepopolnih" družin ustvari prestopnike. Taki logični napaki se pridruži še enačenje probabilistične zveze z vzročno.

¹⁰ V našem raziskovanju smo npr. naleteli na zgodbo o fantu, ki je že več let priložnostni intravenozni uživalec heroina in ki ga vedno, ko zasluti, da se ga prijemlje, preneha jemati in ohrani svojo "neodvisnost" od droge.

¹¹ *Ob vsej propagandi, ki jo je bil heroin skozi leta deležen, je verjetno bralcu, pa naj bo še tako liberalno razpoložen do uživanja drog, težko sprejeti zgornjo trditev. Pa vendarle v učbenikih (npr. Milčinski, Kušević) ni zaslediti, da bi heroin kot substanca neposredno povzročal poškodbe, kot npr. alkohol povzroča cirozo jeter. Nekateri avtorji celo izrecno omenjajo farmakološko nenevarnost heroína. Glej npr.: W. Senghers, "Putting out fire with water instead of gasoline; the necessity of a clear distinction between use, addiction and junkyztion", **Newsletter of The European Movement for the Normalization of Drug Policy**, March 1989, št. 6, str. 13-16.*

¹² *Senghers loči med uživanjem, odvisnostjo in junkizacijo kot različnimi fenomeni (in ne nujno etapami) uživanja heroína. Pri prvem dominirajo farmakološke značilnosti uživanja, pri drugem psihološke, pri tretjem pa socialne. Glej: W. Senghers, "Putting out fire with water instead of gasoline; the necessity of a clear distinction between use, addiction and junkyztion", **Newsletter of The European Movement for the Normalization of Drug Policy**, March 1989, No. 6, str. 13-16. Podobno tipologijo uživancev predstavi tudi Kušević, ki loči rekreativne, funkcionalne in disfunkcionalne uživalce. Glej: Kušević, str. 197-200.*

skupina odvisnikov, mnogi izmed njih so lahko svojo odvisnost skrili tako pred svojimi kolegi kot pred pacienti. Podobno lahko svojo odvisnost vzdržujejo bolj premožni sloji družbe, ne da bi se njihov stil življenja spremenil. In tudi za junkijevske subkulture lahko trdimo, da jih od družbe ne loči tolikšen prepad, kolikršnega sugerira družbeni stereotip. Večina uživancev in odvisnikov, s katerimi smo imeli v naših raziskavah opraviti, še vedno vzdržuje vloge, stike in vrednote, ki niso vezane zgolj na njihovo kariero odvisnika, kljub temu, da njihov stil interferira z vrednotami "normalnih";

ad c) velik del odvisnikov ni vključen v kriminal, še zlasti, če odštejemo prekupčevanje z drogo. Kar precej jih je zaposlenih, izobraženih;

ad d) odvisnost ni bolezen (vsaj v ožjem, klasičnem pomenu besede), je rezultat odločitve in prejkone stil življenja. Droge same po sebi ne povzročajo drugih bolezni (kot npr. alkohol in tobak). Dognanja o teratoloških posledicah uživanja drog so na precej šibkih nogah. Tudi pri opiatih, ki povzročajo fizično odvisnost, ki jo pripisujejo motnjam pri delovanju endorfinskega sistema, ostanejo nepojasnjeni fenomeni odsotnosti abstinencijskih kriz pri jatrogenih odvisnikih (tistih, ki jemljejo opiate kot analgetično zdravilo v okviru zdravljenja kakšne druge bolezni, npr. raka). Ker je odvisnost od drog psihosocialen fenomen, nam okvir prohibicije zamegljuje sliko o tem, kakšne so neposredne psihološke posledice uživanja in predvsem odvisnosti od drog. Sodeč po kulturah, kjer so ilegalne droge tradicionalno dovoljene in del kulture, bi bile neugodne psihološke posledice v okvirih dovoljene porabe precej manjše.

Jasno pa je, da tako kot pri drugih odvisnostih ne gre za ireverzibilen proces. O tem pričajo zdravljeni odvisniki, vietnamski veterani, kjer je bila odvisnost vojakov povezana predvsem z okoliščino nesmiselne vojne in jih je večina po detoksifikaciji abstinirala brez večjih težav. In ne nazadnje o tem priča tudi podatek, da se velik del odvisnih od heroína z le-tega spontano "spusti" v zrelejši dobi (po približno 35. letu);

ad e) glavni nevarnosti heroína kot farmakološke substance sta hitra adiktivnost in nevarnost predoziranja (*over-dose*). Do odvisnosti pri heroínu pride ponavadi že v nekaj tednih, kar je v primerjavi z npr. alkoholom precej kratka doba. Do predoziranja pride ponavadi zaradi neizkušnosti, predvsem pa nepazljivosti in nepoznavanja kakovosti droge, kajti nova droga je vedno lahko močnejša od tiste, na katero je uživalec navajen, in se zato lahko predozira. Obe nevarnosti bi bilo mogoče omiliti z regulirano distribucijo mamila, ki bi vključevala nadzor nad kakovostjo droge. Vse druge nevarnosti so povezane s kriminaliziranim statusom droge.

In še: če je neko početje nevarno, ni nujno družbeno zlo. Saj ta logika ne velja za druge nevarnejše dejavnosti, kot so alpinizem, zmajarstvo, še manj pa za udeležbo v prometu.

Žal pa večina elementov zgornjega stereotipa velja za skupino odvisnikov, ki je bila radikalno socialno izolirana in osiromašena, kar je rezultat kriminalizacije in stigmatizacije ljudi, ki se ukvarjajo z drogo - predvsem s heroinom. Kajti, kot smo že rekli, s farmakološkega stališča je heroin razmeroma nenevarna substanca,¹¹ vse resnejše poškodbe izhajajo iz sekundarnih družbenih razlogov: pomanjkljive in predvsem enostranske ideološke informacije o lastnostih drog, nepoznavanje kakovosti blaga, mešanje strupenih substanc (tudi arzenika in strihnina) zaradi večanja dobička, slaba prehrana, zanemarjanje zdravja, nesterilen pribor, kriminal zaradi pridobivanja drog po visoki ceni, vpletenost v kazniva dejanja zaradi prohibicije, izolacija in stigmatizacija, ki povzroča osiromašenje socialnih stikov in družbeni ostracizem.¹² Ti ljudje so tudi glavne žrtve vojne proti drogi.

Vojna proti drogi in njene posledice

Na področju drog se dolga leta z velikanskimi žrtvami bije nenapovedana vojna, "vojna proti drogam", ki ima kot vse vojne veliko posledic:

- odvzem državljskih pravic uživalcem in odvisnim od drog (prostost, prepoved opravljanja določenih poklicev, prepoved upravljanja motornih vozil, odvzem starševstva itn.);
  - uvajanje posebnih ukrepov, izrednih razmer in kompetenc represivnega aparata v boju proti drogi (hišne preiskave brez naloga, podaljšano pridržanje, prisluškovanje telefonskim pogovorom itn.);
  - obsežen črni trg, kjer obstaja izkoriščanje na obeh koncih verige, na eni strani pridelovalcev surovin v revnih deželah Azije in Latinske Amerike ter odvisnikov na drugi strani. Organizirani kriminal kot tudi posamezne države žanjejo pri tem izredne dobičke, ki izvirajo iz prepovedi. Dobiček na črnem trgu, ki gre skupaj z dobički od preprodaje orožja, pobirajo tudi države, ki se proti drogam bojujejo, saj oprani denar napaja gospodarstvo razvitih dežel;
  - hkrati je posredno korist oblasti tudi krepitev represivnega državnega aparata in že prej omenjena krepitev družbenega konsenza. Tako lahko govorimo o narkokraciji, ki jo poraja vojna proti drogam. Pri tem pa velja ocena, da lahko država z vsemi razpoložljivimi sredstvi represije zmanjša promet z nedovoljenimi drogami le za borih 10 odstotkov;
  - vzdrževanje vseh služb, ki sodelujejo v vojni - od policije do zdravstva in sociale;
  - korozija pravosodnega sistema, ki izhaja iz zločina brez žrtve in ki terja kup posegov, ki ne sodijo v pravno državo (informatorji, ovaduhi, provokatorji, vabe);
  - korupcije in vključevanja v trg;
  - medikalizacija jemanja substanc. Ljudje niso več gospodarji svojega telesa (*Habeas corpus*), pač pa jim medicinska stroka določa, kaj smejo in koliko in ob kakšni priložnosti;
  - službe, ki so namenjene pomoči ljudem v stiski, so omejene in določene z represivno politiko do drog.
- Se pravi: gre za vojno, ki kot vse druge vojne ustvarja izredne razmere in izredne ukrepe, povzročata razkroj pravne države in civilne družbe, mobilizira množice za "sveto stvar", ki pa je v resnici le ozek interes ozkih skupin (npr. tobačnih industrij, proizvodnje alkohola, farmacevtskih korporacij, medicinskega ceha, političnih strank ter represivnega aparata). Gre za vojno, ki (kot mnoge druge) poteka na relaciji Sever-Jug, saj je večina akcij usmerjena prav proti nerazvitim državam proizvajalkam drog, v zaščito trga pred njihovimi izdelki, v zaščito kulturno sprejetih drog pred novimi drogami in v zaščito "normalne" zahodne kulture pred invazijo drugačnih obrazcev. V tem smislu ima droga analogen status kot Židje pod nacizmom, saj gre za zaščito čistosti in normalnosti prave zahodnjaške kulture in vrednot (alkohola in tobaka). Če gre po eni strani za vojno proti Tretjemu svetu, gre tudi za vojno, ki ima žrtve v Četrtem¹³ in ga tudi ustvarja.

¹³ Četrty svet je termin, ki se uveljavlja za deprivilirane manjšine deviantnih, handicapiranih in stigmatiziranih ljudi, ki živijo na robu družbe t.i. razvitega sveta (poleg junkijeve še homoseksualci, invalidi, ljudje z duševnimi težavami, upokojenci itn.).

*Narkomanija ni samo bolezen
posameznika, ampak družbena bolezen,
če hočete bolezen narodovega telesa.*

Dr. Božidar Voljč, minister za zdravstvo

¹⁴ Tu pride do dveh protislovij. Prvo je, da prisilno zdravljenje ni nikoli zdravljenje, drugo pa, da zdravimo nekaj, kar ni bolezen.

Gibanja za normalizacijo

Etična zgrešenost in neučinkovitost te vojne sta očitni. Vojni ne oporeka le peščica radikalcev, uživalcev in liberalnih strokovnjakov: da je ta vojna neuspešna, priznavajo tudi ljudje, kot je bivši državni sekretar ZDA George Schultz. Zato ni presenetljivo, da se v civilni družbi oblikujejo različna gibanja, ki nasprotujejo prohibiciji.

V sedemdesetih letih so bila razširjena predvsem gibanja za legalizacijo kanabisa, ki so poudarjala predvsem neškodljivost kanabisa (v primerjavi z drugimi legalnimi in ilegalnimi substancami in včasih tudi na njihovo škodo). Gibanja za antiprohibicijo so pokazala, da je problem širši, in v ospredje postavila predvsem etične razsežnosti problema prepovedi: ožanje človekovih pravic in povezanost prohibicionistične politike z interesi narkokracije. V zadnjem času dostikrat uporabljajo termin normalizacija politike do drog. Razmišljanja o tem, kako zmanjšati škodo, ki jo povzroča uživanje drog, svojo moč črpa po eni strani iz spoznanja neuspešnosti prohibicionistične politike, ki ustvarja več problemov, kot jih reši, po drugi strani pa je AIDS - podobno kot pri govoru o spolnosti - tudi tu postavil pred civilizacijo zahtevo, naj bo politika odkrita in realistična. Normalizacija, če naj uporabimo model vojne, pomeni urejevanje razmer po vojni, se pravi, restavracijo pravic in vrnitev dostojanstva žrtvam vojne, demistifikacijo substanc, dekriminalizacijo tako uživalcev kot proizvajalcev in distributerjev, hkrati pa tudi regulacijo uživanja, dobave in proizvodnje s civilnimi in ne s kazenskimi sredstvi. Po prisilnem vojnem režimu pomeni torej normalizacija vzpostavljanje normalnih civilnih razmer. Gre tudi za to, da se status droge, drogiranja v retoriki povesakdanjijo, da droga izgubi iracionalni naboj, ki mu ga podeljuje bojevita retorika in da se s problemi, ki jih prinaša uživanje drog, začnemo zares ukvarjati v vsakdanji resničnosti. To pomeni, da se mora razprava in predvsem ukvarjanje in ravnanje z drogo spustiti z ravni mednarodnih organizacij na raven konkretnih skupnosti, ki naj uravnavajo politiko do drog glede na svoje potrebe, običaje in konkretne razmere, ukrepanje v zvezi z drogami pa se mora spustiti z abstraktnih moralnih principov na konkretno situacijsko ravnanje, ki izhaja iz enkratnosti posameznika in njegove mreže. In vendar je bojevita retorika tako močna, da se utaplajoči boji zlesti iz vode, kot bi se bal, da ne bi bila druga voda, ki je ne pozna, še globlja, pa čeprav je ta, v kateri je, že dovolj globoka, da se lahko utopi.

Obravnava

Klasični pristopi

Obravnava in pomoč uživalcem in odvisnim od drog je zaprta v okvir represije in je v večini primerov podrejena sodnemu sistemu, saj je terapija mišljena večinoma kot preusmerjanje, kot alternativa ali substitucija kazenskega pregona.¹⁴ Klasične oblike zdravljenja odvisnosti, tudi če jih ne obremenjuje neposredna povezava s sodnim sistemom, so prežete z moralizmom in imperativno abstinenco, ki se ji pridruži še pokroviteljski odnos, kar vse rezultira v občutku manjvrednosti odvisnega in njegovi nezmožnosti prevzemanja odgovornosti za svoje odločitve. Za večino odvisnikov je to previsok prag, tako da je odstotek ozdravljenih približno enak odstotku tistih, ki se sami, brez strokovne pomoči, odločijo za abstinenco. Pri drugih dveh metodah, ki sta prav tako že kar klasični, pri samopomočnih terape-

vtskih komunah in vzdrževanju z metadonom, je uspeh malo večji. Slaba stran komun je v tem, da se, še posebej tiste, ki se rutinizirajo, nagibajo k azilskim koreninam in so predvsem disciplinske, druga metoda sicer ni toliko moralizirajoča, vendar pa problem medikalizira - dati tableto ni dovolj. Značilnost vseh omenjenih vrst obravnave pa je, da odvisnika izolirajo od prejšnjega okolja oz. stila življenja.¹⁵

Zmanjševanje škode

Poleg teh treh oblik pa so se v zadnjih letih razvile službe, katerih cilj ni abstinenca, ampak zmanjševanje škodljivih posledic uživanja drog (*harm reduction*), oz. službe nizkega praga. Njihov cilj je zmanjševanje škodljivih posledic v smislu zmanjševanja in preprečevanja junkizacije, se pravi, preprečevanje okužbe, izogibanje kriminalu, dvigovanje življenjskega standarda, omogočanje vključevanja v nestigmatizirajoče dejavnosti itn.; nizkega praga zato, ker so uživalcem lahko dostopne in prijazne službe, ki uživanje drog sprejemajo kot dejstvo in se ne obremenjujejo s previsokimi cilji abstinence (kot edine možne rešitve). Nudijo čiste igle, informacijo o varnem uživanju, svetovanje, droge na recept ipd., ob tem pa tudi organizirajo junkije v samopomočne organizacije ali pa te storitve izvajajo same.

Nemoralizirajoče so ponavadi tudi oblike skupnostno usmerjenega dela. Enega izmed najpogumnejših poskusov sem videl na pogorišču tržaške norišnice, kjer se (bivši) uživalci vključujejo v življenje zadrug in socialnih podjetij, ki so jih ustanovile psihiatrične službe. Gre za vrsto dejavnosti, ki so za mlade ljudi zelo zanimive (gledališče Velimir, video studio, slikarski atelje, kožna galanterija, bio vrtnarstvo, design) in ki vključujejo pretežno mlade ljudi, ne samo junkije. V teh skupnostih se ustvarjalne in inovativne možnosti junkija združijo z alternativno kulturo, skrb s kreacijo, posameznikova zgodba pa s kolektivnim naporom.¹⁶

Preventiva

Harm reduction model je pravzaprav model prevencije, in sicer sekundarne in terciarne prevencije. Prav ti dve področji prevencije se ne omenjata v današnji retoriki o drogah v Sloveniji, ki sicer postavlja prevencijo na prvo mesto.¹⁷ Morda zato, ker bi to pomenilo govoriti o uživalcih kot o ljudeh. Kar je pomembno tudi na ravni primarne prevencije, če naj otroci in odrasli svoj odnos do uživalcev normalizirajo in okrepijo predstavo, da človek, ki se ukvarja z drogo, ni etiketa, temveč svoja biografija, svoja zgodovina, samosvoj splet dogodkov.

Problem primarne prevencije je tudi v tem, da preventivna in informativna akcija drogo mistificirata in reklamirata, ne glede na to, ali jo obsojata ali ne, saj ji dajeta poseben nevsakdanji status: nezavedno, ki ne pozna nikalnih oblik, sliši samo drogo. Raziskave so pokazale, da take preventivne akcije povečajo zanimanje za uživanje in tudi samo uživanje. Zato so razmišljanja o preventivi usmerjena predvsem v izboljšanje kvalitete življenja otrok in mladine (predvsem tistih iz rizičnih skupin), v njihovo vključevanje v svet, v izboljšanje in humaniziranje šolskega okolja ipd. Morda je prav to ena od dobrih posledic problematiziranja drog. Verjetno je za preventivo pred škodljivim uživanjem drog poleg normalizacije politike do drog potrebna normalizacija razmer odraščanja, tako da bodo mladi ljudje postali polnopravni, podobno kot pod geslom normalizacije postajajo polnopravni člani družbe npr. duševno ali telesno prizadeti.

¹⁵ Glej: J. Herwig-Lempp, H. Stover, "Temelji socialnega dela, ki akceptira uživanje drog", **Iskanja**, št. 12, maj 1992, str. 73-119.

¹⁶ Glej: F. Rotelli, "Dov'è il signore?", v: **L'esperienza simulata**, edizione E, Trst, 1989, str. 91-92;

¹⁷ N.B. To velja le za retoriko, v dejanskem proračunu prevencija daleč zaostaja za represijo in verjetno tudi za obravnavo.

¹⁸ Glej npr.: Mirjana Ule, **Mladina in ideologija**, Delavska enotnost, Ljubljana, 1988.

¹⁹ V dnevih razcveta deviznega trga na ljubljanski tržnici se je menda znižala cena heroina.

Slovenija

Slovenija je bila dolga leta otok relativne odsotnosti heroina in kokaina sredi področij, ki so bila precej ogrožena (ostanek Jugoslavije, Italija, Avstrija). Težko je z gotovostjo govoriti o razlogih za tako anomalijo, lahko pa nanizamo nekaj misli. V zvezi s sceno samo lahko rečemo, da je bil eden izmed ugodnih pogojev zanj razmeroma trden in samozadosten trg s travo in razmeroma toleranten odnos policije do uživanja trave. Strpnost je onemogočala prodor drugih ponudnikov, za katere Slovenija verjetno ni bila zanimiva, svoje mafije pa nismo imeli. Zanimivo je, da se je slovenski mamilski *boom* začel v približno istem času kot družbeni procesi demokratizacije. V zvezi s tem ne bi bilo dobro, da bi se zadovoljili s pavšalnimi ugotovitvami o povečani anomiji ipd. Lahko pa govorimo o tem, da je naboju družbenega angažiranja v alternativnih gibanjih, ki je bil zelo razširjen med mladino v osemdesetih,¹⁸ proti koncu desetletja splahnel, kot se je po spremembi režima tudi zmanjšala navzočnost ZSMS; ZSMS je postala stranka in ni bila več eden izmed konkretnih nosilcev mladinskega družbenega angažiranja, organizmi, ki bi ta izpad zapolnili, pa se niso oblikovali. Slovenijo je preplavila ideologija trga - na neki način je stereotip yupija antipod junkiju; družji ju logika trga, neprestanega pehanja (enega za dobičkom, drugega za drogo), drznosti in inovacij ter instrumentalnega pogleda na soljudi. Tretji element, ki ga lahko v tem prehodnem obdobju izločimo in povežemo z rastjo trga drog, pa je kosovizacija trga. Dogodki na Kosovu so hkrati, ko so Albancem dali večjo subjektiviteto, Kosovo pahnili še globlje v tretji svet, v še podrejenejši položaj, in povečali potrebo po ilegalnih virih sredstev. Klanovska družbena organizacija (po njenih načelih deluje tudi mafija), je ob znanih ukrepih pomanjkanja kave, južnega sadja, deviz in seveda orožja rodila sodobno tihotapsko mrežo, ki se lahko ukvarja tudi z drogo.¹⁹

Racionalna politika do drog bi morala upoštevati vse: zaščito trga z doma pridelano travo; izkušnje kaotičnega razdeljevanja metadona, ki je imelo poleg slabih tudi dobre posledice, saj obstajajo indici, da je deloma blokiralo trg s heroinom (zmanjšalo je potrebe po drogi in tudi po zaslužkih z razpečevanjem); preprečevanje škodljivih posledic, ki jih npr. v svojih programih goji Stigma; še zlasti pa bi morala taka politika omogočati mladinske in alternativne dejavnosti, ki bodo nudile možnosti za družbeno angažiranje mladih ljudi, v katerih morajo imeti svoje mesto kot protagonisti tudi uživalci, ki so v mnogočem inovativni in produktivni ljudje.

Vito Flaker predava "Socialno patologijo" na Visoki šoli za socialno delo, je koordinator "Študija duševnega zdravja v skupnosti" (projekt TEMPUS), vodi evaluacijo projekta Stigma za Svetovno zdravstveno organizacijo ter raziskavo "Droga in nasilje" na Mirovnem inštitutu.